

Надія ШВЕЦЬ

здобувачка вищої освіти Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, учителька історії ліцею с. Вербка Дубівської сільської ради Ковельського району Волинської області

ДИСЛОКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У КОВЕЛІ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ТА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ІСТОРИЧНИХ ДАНИХ

У контексті сучасної російсько-української війни, вміння та навички аналізувати та досліджувати різні аспекти військових конфліктів, у тому числі й локального рівня, без перебільшення постають надзвичайно гостро. Так, щодо Першої світової війни – написано безліч праць, але значна частина її локального виміру у багатьох місцевостях ще не повністю досліджена, надто коли йдеться про аналіз та роботи з фотоматеріалами та документами.

Мета дослідження полягає у аналізі дислокації військ у Ковелі та визначенні військового значення міста у роки Першої світової війни на прикладі роботи з історичними документами та фотоматеріалами. За роки досліджень Першої світової війни накопичено значну кількість літератури та сформульовано основні концепції щодо причин її виникнення, розвитку бойових дій та впливу на глобальні геополітичні та соціально-економічні зміни.

Попри це, дослідження на місцевому рівні також є надзвичайно актуальними, позаяк допомагає краще зрозуміти цілісну картину Великої війни з її складними причинно-наслідковими зв'язками.

Резервний піхотний батальйон «Saarbrücken» (XXI 14). Ковельська залізниця (середина 1915 р.) Напис на табличці Koweler Bahnhof Wache West 2». Переклад «Охорона станції Ковель, захід 2». Фото з вільних джерел

І в розрізі таких місцевих досліджень – Ковель – місто, яке впродовж свого існування часто ставало важливим військовим об'єктом, займає не останнє місце в історії Західної України у воєнні роки. Велика війна, яка також не оминула місто, знову підтвердила його військово-стратегічну значущість [1, с. 91]. Східний фронт був досить «бідний» на комунікації, а Ковель був потужним залізничним вузлом. Саме в цьому місті сходилися наступні залізниці: Брест-Литовський – Ковель; Люблін – Холм – Ковель; Ярослав – Рава-Руська – Сокаль – Володимир – Ковель; Ковель – Сарни. Тому місто було надзвичайно важливим комунікаційним пунктом [2, с. 100].

На середину 1915 р. австро-угорські війська активізували наступ у Волинській губернії, зокрема влітку були зайняті Рожище, Ковель, Володимир-Волинський і

Горохів [3, с. 261]. Коли лише захопили Ковель, вони відразу почали дбати про захист залізниці, розмістивши там резервні війська.

Окрім того місто знаходиться на Поліській низовині на обох берегах річки Турії, що разом із болотистою місцевістю, створювало природні оборонні рубежі. Внаслідок такого географічного розташування, Ковель, який з трьох боків, оточували непрохідні болота, мав значні переваги при оборонних операціях військ, які його займали.

Упродовж Першої світової війни, у Ковелі дислокувались наступні військові частини: російська армія: 5-та армія (командувач Плеве Павло Адамович), що увійшла до складу Північно-Західного фронту; 3-я Армія (командувач Рузький Микола Володимирович), що увійшла до складу Північно-Західного фронту; 3-я Армія (командувач Леш Леонід Вільгельмович (Павлович), що увійшла до складу Західного фронту; 8-а Армія (командувач Брусилов Олексій Олексійович), що увійшла до складу Західного фронту.

Цікавим фактом є те, що О. Брусилов вінчався у Ковелі в церкві Миколая Чудотворця перед початком війни. 10 листопада 1910 р. на вокзалі О. Брусилов зустрів наречену Надію Желіховську, яка приїхала з Одеси до Ковеля. На вінчанні були присутні тільки декілька свідків. Під час австро-угорської окупації з цієї церкви зроблено склад для зберігання медикаментів [4]. Австро-угорська армія: 4-та Армія австро-угорських сухопутних військ (командувач генерал від інфантерії Моріца фон Ауффенберга), що увійшла до складу Східного фронту; польські легіони у складі австро-угорської армії 19 квітня 1915 р. розпочався відступ у ході якого Ковель опинився під окупацією австро-угорського війська, а вже в червні 1916 р. стартувала Луцька наступальна операція. Під час якої, котру ще називають Луцьким (Брусиловським) проривом російські війська прагнули перехопити ініціативу та відкинути лінію фронту в бік австрійської території.

Церква Миколая Чудотворця у Ковелі (24 травня 1917 р.). Напис на фото «Kirche derzeit deutsches sanitätsdepot», що перекладається як «Церква, сьогодні німецьке медичне депо». Фото з вільних джерел

Упродовж 16 червня – 3 липня в продовженні Луцької наступальної операції на Ковельському напрямку йшли військові дії з частими контактами австро-німецьких військ, що були складовою військово-тактичної обстановки Південно-Західного фронту. У цей час в районі залізниці Ковель вперше з'явилися дві німецькі дивізії, перекинуті з Північного фронту. До кінця червня на фронті настало певне затишшя. О. Брусилов, отримавши спершу в підкріплення 3-ю армію, розпочав новий наступ з метою вийти на рубіж Ковель – Броди – Станіслав. Із початку липня почався новий етап наступу – прорив на Ковель.

Із 3 липня – 15 липня, в межиріччі Стиру та Стоходу точилися жорстокі бої, серед них битва під Костюхівкою 5–7 липня 1916 р. Удар пройшов по польських легіонерах, які, зазнавши серйозних втрат, разом з Юзефом Пілсудським змушені були відступати. Польські легіони були призначені для

того, щоб забезпечити відступ австрійській армії, загалом вони вперлися з тим, щоб затримати російську армію. Австрійців врятувало від оточення саме ось це протистояння поляків і російської армії. За мужність поляки в перспективі отримали незалежність [5, с.102]. Перший Ковельський бій розпочався 28 липня і тривав до 3 серпня 1916 р. російські війська спробували прорватися на прифронтових лініях біля річки Стохід, але успіху не досягли через сильний опір та добре укріплені позиції німців. Генерал О. Брусилов впроваджував новаторські тактики, такі, як-от: «вогняний вал» та «атака перекамами», проте природні умови, болотиста місцевість та сильна оборона противника значно ускладнювали просування російських військ. Хоча чисельність російської армії переважала австро-німецькі сили, перевага була на боці німців завдяки їхній важкій артилерії та добре організованим укріпленням, тому російські батареї не змогли ефективно відповідати на удари.

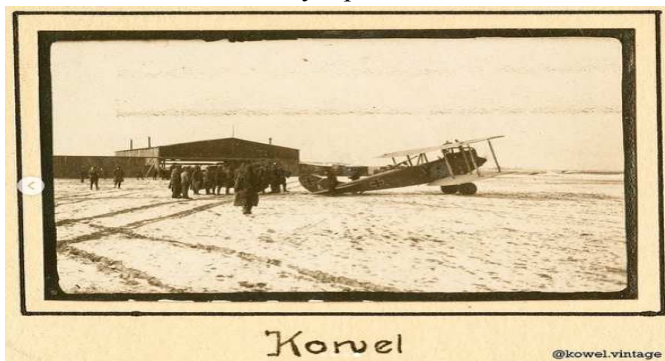

Фото аеродрому у Ковелі (1916 р.)

Німецькі війська також активно використовували хімічну зброю, що завдало значних втрат російським солдатам. Долина біля села Ловище, де ці атаки були найінтенсивнішими, отримала назву «долина смерті» [5, с.115].

Незважаючи на деякі початкові успіхи, російські війська змушені були перегрупуватися через значні втрати. Авіація противника також активно заважала російським розвідникам, що ускладнювало планування наступних атак.

8 серпня 1916 р. розпочався другий бій за Ковель. Натомість російська армія під командуванням генерала Безобразова спробувала форсувати річку Стохід, але зіткнулася з масовою контратакою австро-німецьких сил.

Наступні битви відбулися наприкінці серпня та у вересні 1916 р. Попри декілька тактичних перемог, російські війська не змогли досягти стратегічного прориву.

Бойові дії на річці Стохід забрали життя десятків тисяч російських солдатів, особливо серед офіцерів. Виснажені частини втрачали боєздатність, що стало одним із факторів подальшої дестабілізації армії. Останній, шостий бій за Ковель, відбувся упродовж 8–16 жовтня 1916 р., російські війська атакували з відчаю, але численні невдалі спроби захопити укріплення австро-німецьких сил завершилися провалом. Ковель відіграв ключову роль як стратегічний військовий пункт під час Першої світової війни за допомогою своєї вигідної географічної позиції та розвинутої мережі залізничних сполучень. Місто стало осередком дислокації військових частин, що обумовило його активне використання як російськими, так і австро-угорськими та німецькими силами. Значення Ковеля в контексті військових операцій підтверджується численними спробами обох сторін контролювати місто. Аналіз фотоматеріалів, карт та картосхем дозволяє глибше зрозуміти складні процеси дислокації військ, зокрема особливості використання місцевості для оборони, а також вплив природних

умов на хід бойових дій. Також світлина допомагають візуалізувати текстові дані, іноді вони можуть «розповісти» більше ніж будь-які писемні спогади. Варто додати, що саме через фото можемо простежити різницю поглядів різних народів на одні й ті ж речі. Наприклад, та ж церква Миколая Чудотворця в Ковелі.

Таким чином, дослідження не лише додає нові аспекти до вивчення Першої світової війни, а й висвітлює важливість локальних історичних подій для розуміння загальної картини світового конфлікту.

Список використаних джерел

1. Дем'янюк О. Ковель напередодні та в перші роки Першої світової війни (1914-1916 рр.). Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали 50 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 22 Незалежності України і 495-річчю надання Ковелю Магдебурського права. 2013. С. 91–95.
2. Хомич П. Район дій Південно-Західного фронту на ковельському напрямку у Першу світову війну. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали 50 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 22 Незалежності України і 495-річчю надання Ковелю Магдебурського права. 2013. С. 99–100.
3. Історія Волині : видання друге, змінене і доповнене / наук. редактор, керівник автор. колективу М. М. Кучерепа ; авт. кол.: В. А. Білик, Г.В.Бондаренко, В. І. Бортніков та ін.; Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк: Надстир'я, 2024. 261 ст.
4. Миронюк А. Де у Ковелі вінчався царський генерал Брусилів? URL: <https://kovel.media/de-u-koveli-vinchavsya-czarskyj-general-brusylov/>
5. Васюхник А. Ковельська м'ясорубка (28 липня – 16 жовтня 1916 р.) Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині // Матеріали 58 Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 100-річчю подій Першої світової війни на Волині. 2016. С. 113–117.

Ярослав БОГДАН

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського національного
педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*

УМОВИ ЗДАЧІ ТРОФЕЙНОЇ ЗБРОЇ НАСЕЛЕННЯМ ГАЛИЧИНИ РОСІЙСЬКІЙ ОКУПАЦІЙНІЙ ВЛАДІ У 1914 Р.

Трофейна зброя, яка опинилася в руках населення Галичини під час бойових дій, ставала важливим елементом самозахисту та спротиву. Однак російська окупаційна влада, прагнучи встановити контроль над регіоном, вважала цю зброю загрозою своєму режиму. Умови здачі трофейної зброї населенню диктувалися необхідністю нейтралізації потенційних джерел опору та підтримки безпеки окупаційних військ. Цей процес супроводжувався різними формами, включаючи добровільну її здачу і виплату за це певної суми винагороди. Серед основних методів, які використовувала російська влада для забезпечення здачі трофейної зброї, були як адміністративні заходи, так і пропагандистські. Окупаційна адміністрація часто оголошувала амністії для тих, хто добровільно здавав зброю, обіцяючи уникнути покарання чи навіть винагороду.

Водночас, для тих, хто відмовлявся здавати трофейну зброю, застосовувалися суворі санкції. Окрім безпосереднього тиску, російська влада також намагалася деморалізувати місцеве населення, подаючи опір безглуздим і приреченим на поразку. Однак такі спроби не завжди приносили очікуваний результат, оскільки значна частина населення Галичини зберігала недовіру до окупантів і відмовлялася виконувати їхні вимоги.

7 серпня 1914 р. воєнний генерал-губернатор Галичини інформував губернатора Тернопільської губернії про те, що головний начальник забезпечення армій Південно-Західного фронту доводив до відома, що у місцях,